

Sbírka soudních rozhodnutí

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (velkého senátu)

29. května 2018*

„Řízení o předběžné otázce – Ochrana dobrých životních podmínek zvířat při usmrcování – Zvláštní metody pro porážku předepsané náboženskými obřady – Muslimský svátek oběti – Nařízení (ES) č. 1099/2009 – Článek 2 písm. k) – Článek 4 odst. 4 – Povinnost provádět rituální porážku na jatkách splňujících požadavky stanovené v nařízení (ES) č. 853/2004 – Platnost – Listina základních práv Evropské unie – Článek 10 – Svoboda náboženského vyznání – Článek 13 SFEU – Respektování vnitrostátních zvyklostí týkajících se náboženských obřadů“

Ve věci C-426/16,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 267 SFEU, podaná rozhodnutím *Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel* (nizozemskojazyčný soud prvního stupně v Bruselu, Belgie) ze dne 25. července 2016, došlým Soudnímu dvoru dne 1. srpna 2016, v řízení

Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen VZW a další,

proti

Vlaamse Gewest,

za přítomnosti:

Global Action in the Interest of Animals (GAIA) VZW,

SOUDNÍ DVŮR (velký senát),

ve složení K. Lenaerts, předseda, A. Tizzano (zpravodaj), místopředseda, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, J. Malenovský a E. Levits, předsedové senátů, E. Juhász, A. Borg Barthet, C. Lycourgos, M. Vilaras a E. Regan, soudci,

generální advokát: N. Wahl,

vedoucí soudní kanceláře: M. Ferreira, vrchní rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 18. září 2017,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen VZW a další J. Roetsem, advocaat,

* Jednací jazyk: nizozemština.

- za Vlaams Gewest J.-F. De Bockem a V. De Schepperem, advocaten,
- za Global Action in the Interest of Animals (GAIA) VZW A. Godfroidem a Y. Bayensem, advocaten,
- za estonskou vládu N. Grünberg, jako zmocněnkyní,
- za nizozemskou vládu M. Bulterman a B. Koopman, jako zmocněnkyněmi,
- za vládu Spojeného království G. Brown, jako zmocněnkyní, ve spolupráci s a A. Batesem, barrister,
- za Radu Evropské unie E. Karlsson a S. Boelaert, jakož i V. Piessevauxem, jako zmocněnci,
- za Evropskou komisi A. Bouquetem a H. Krämerem, jakož i B. Eggers, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 30. listopadu 2017,
vydává tento

Rozsudek

- 1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká platnosti čl. 4 odst. 4 nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování (Úř. věst. 2009, L 303, s. 1, a oprava Úř. věst. 2014, L 326, s. 5) ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení.
- 2 Tato žádost byla předložena v rámci sporu mezi různými muslimskými asociacemi a zastřešujícími organizacemi při mešitách působícími na území Vlaams Gewest (region Flandry, Belgie) v otázce rozhodnutí, které přijal Vlaamse minister van Mobiliteit, Openbare Werken, Vlaamse Rand, Toerisme en Dierenwelzijn (vlámský ministr pro mobilitu, veřejné práce, vlámské předměstí, cestovní ruch a dobré životní podmínky zvířat, dále jen „vlámský ministr“) a podle něhož bylo od roku 2015 zakázáno provádět během muslimského svátku oběti rituální porážky zvířat bez omráčení na jatkách zřízených dočasně v obcích regionu Flandry.

Unijní právo

Nařízení č. 853/2004

- 3 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 853/2004 ze dne 29. dubna 2004, kterým se stanoví zvláštní hygienická pravidla pro potraviny živočišného původu (Úř. věst. 2004, L 139, s. 55; Zvl. vyd. 03/45, s. 14), stanoví:

„18) Je vhodné, aby se strukturální a hygienické požadavky stanovené v tomto nařízení vztahovaly na všechny typy zařízení, včetně malých obchodních zařízení a mobilních jatek.“

- 4 Článek 4 odst. 1 tohoto nařízení stanoví:

„Provozovatelé potravinářských podniků uvedou produkty živočišného původu na trh [Evropské unie] pouze tehdy, pokud byly připraveny a bylo s nimi manipulováno výhradně v zařízeních, která:

- a) splňují příslušné požadavky nařízení (ES) č. 852/2004 [Evropského parlamentu a Rady ze dne 29. dubna 2004 o hygieně potravin (Úř. věst. 2004, L 139, s. 1)] a příloh II a III tohoto nařízení a jiné příslušné požadavky potravinového práva,

a

- b) která byla příslušným orgánem zaregistrována nebo, pokud je to požadováno podle odstavce 2, schválena.“

Narizení č. 1099/2009

- 5 Nařízení č. 1099/2009 stanoví pravidla společná pro členské státy v oblasti ochrany dobrých životních podmínek zvířat při jejich porážce nebo usmrcování.
- 6 Body 4, 8, 18, 43 a 44 odůvodnění tohoto nařízení zní:

„4) Řádné zacházení se zvířaty je [v Unii] uznávanou hodnotou, která je zakotvena v Protokolu (č. 33) o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat, připojeném ke Smlouvě o založení Evropského společenství [dále jen ‚protokol č. 33‘]. Ochrana zvířat při porážení a usmrcování se dotýká veřejnosti a ovlivňuje vztah spotřebitelů k zemědělským produktům. Kromě toho přispívá zlepšení ochrany zvířat při porážení ke zvýšení kvality masa a nepřímo ke zvýšení bezpečnosti při práci na jatkách.

[...]

8) [P]rávní předpisy Společenství o bezpečnosti potravin vztahující se na jatky [byly] zásadním způsobem změněny přijetím nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 852/2004 ze dne 29. dubna 2004 o hygieně potravin [Úř. věst. 2004, L 139, s. 1] a nařízení [853/2004]. Uvedená nařízení zdůrazňují odpovědnost provozovatelů potravinářských podniků za zajištění bezpečnosti potravin. Na jatky se rovněž vztahují postupy předběžného schvalování, v jejichž rámci jsou konstrukce, uspořádání a vybavení posouzeny příslušným orgánem, aby byl zajištěn jejich soulad s příslušnými technickými předpisy o bezpečnosti potravin. K problematice řádného zacházení se zvířaty by se mělo na jatkách více přihlížet a měla by být zohledněna v jejich konstrukci a uspořádání a v používaném vybavení.

[...]

15) Protokol č. 33 rovněž zdůrazňuje potřebu dodržovat při stanovování a provádění politik [Unie] mimo jiné v zemědělství a v oblasti vnitřního trhu právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím. Proto je vhodné vyjmout z oblasti působnosti tohoto nařízení kulturní události, v jejichž případě by dodržování požadavků na řádné zacházení se zvířaty mělo nepříznivý vliv na samotnou povahu dotčené události.

[...]

18) Směrnicí [Rady 93/119/ES ze dne 22. prosince 1993 o ochraně zvířat při porážení nebo usmrcování (Úř. věst. 1993, L 340, s. 21)] byla stanovena odchylka od omračování zvířat v případě porážky na jatkách na základě určitých náboženských rituálů. Vzhledem k tomu, že právní předpisy [Unie] týkající se porážky pro účely náboženských rituálů byly ve vnitrostátním právu členských států provedeny různě v závislosti na konkrétní situaci, a vzhledem k tomu, že předpisy jednotlivých členských států zohledňují aspekty, které přesahují účel tohoto nařízení, je důležité zachovat odchylku od omračování zvířat před porážkou, a přitom však ponechat určitou úroveň subsidiarity na každém členském státě. V tomto nařízení je proto respektována svoboda náboženského vyznání a právo projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů, jak stanoví článek 10 Listiny základních práv Evropské unie.

[...]

- 43) Porážka bez omráčení vyžaduje přesné proříznutí hrdla ostrým nožem za účelem minimalizace utrpení. Kromě toho u zvířat, která po provedení řezu nejsou mechanicky znehybněna, bývá zpomalen proces vykrvení, čímž dochází ke zbytečnému prodlužování jejich utrpení. Druhy zvířat, která jsou tímto způsobem porážena nejčastěji, jsou skot, ovce a kozy. Proto by přežvýkavci porážení bez omráčení měli být jednotlivě a mechanicky znehybnováni.
- 44) V oblasti manipulace se zvířaty a jejich znehybnování na jatkách dochází k neustálému vědeckému a technickému pokroku. Proto je důležité, aby Společenství zmocnilo Komisi ke změně požadavků týkajících se manipulace se zvířaty a jejich znehybnování před porážkou při současném zachování jednotné a vysoké úrovně ochrany zvířat.

[...]“

- 7 Článek 1 nařízení 1099/2009, nadepsaný „Předmět a oblast působnosti“, v odstavci 3 stanoví:

„Toto nařízení se nevztahuje na:

- a) na usmrcování zvířat

[...]

- iii) při kulturních nebo sportovních událostech;

[...]“

- 8 Článek 2 tohoto nařízení, nadepsaný „Definice“, zní takto:

„Pro účely tohoto nařízení se rozumí:

[...]

- f) ‚omráčením‘ každý záměrný postup, který bez způsobení bolesti vede ke ztrátě vědomí a citlivosti, včetně každého procesu, který přináší bezprostřední smrt;
- g) ‚náboženským obřadem‘ řada úkonů souvisejících s porážkou zvířat a stanovených některým náboženstvím;

[...]

- k) ‚jatkami‘ zařízení určené k porážení suchozemských zvířat, které spadá do oblasti působnosti nařízení [...] č. 853/2004;

[...]“

- 9 Článek 4 nařízení č. 1099/2009, nadepsaný „Metody omračování“, stanoví:

„1. Zvířata se usmrcují pouze po omráčení metodami uvedenými v příloze I a v souladu se zvláštními požadavky spojenými s použitím těchto metod. Zvířata jsou až do smrti udržována v bezvědomí a ve stavu znecitlivění.

[...]

4. V případě, že jsou k porážce zvířat použity zvláštní metody stanovené náboženskými obřady, se požadavky odstavce 1 neuplatňují, pokud k této porážce dochází na jatkách.“

Spor v původním řízení a předběžná otázka

- 10 Jak vyplývá ze spisu předloženého Soudnímu dvoru, muslimský svátek oběti (dále jen „svátek oběti“) slaví praktikující muslimové každý rok po tři dny v souladu se zvláštním náboženským předpisem.
- 11 Z předkládacího rozhodnutí vyplývá, že velký počet praktikujících muslimů v Belgii považuje za svou náboženskou povinnost porazit nebo nechat porazit nejlépe v první den tohoto svátku zvíře, jehož maso následně sní zčásti rodina a zčásti je rozdáno potřebným, sousedům a členům širší rodiny.
- 12 Většina muslimské komunity v Belgii se shoduje s názorem Conseil des théologiens au sein de l'exécutif des musulmans (Teologická rada výkonného orgánu muslimských sdružení) tohoto členského státu, podle níž musí porážka proběhnout bez předchozího omráčení zvířat a s ohledem na další požadavky spojené s obřadem, který je součástí porážky (dále jen „rituální porážka“).
- 13 Na základě čl. 16 odst. 2 loi du 14 août 1986 relative à la protection et au bien-être des animaux (zákon ze dne 14. srpna 1986 o ochraně a o dobrých životních podmínkách zvířat, *Belgisch Staatsblad* ze dne 3. prosince 1986, s. 16382) stanoví arrêté royal du 11 février 1988 (královské nařízení ze dne 11. února 1988, *Belgisch Staatsblad* ze dne 1. března 1988, s. 2888), že v Belgii lze porážky předepsané náboženskými obřady provádět pouze na řádných jatkách (dále jen „schválená jatka“) nebo „v zařízeních schválených ministrem, v jehož kompetenci je zemědělství, po dohodě s ministrem, do jehož pravomoci spadá veřejné zdraví“ (dále jen „dočasná zařízení pro porážku“).
- 14 Podle tohoto královského nařízení belgický federální ministr od roku 1998 každý rok schvaloval dočasná zařízení pro porážku, která spolu se schválenými jatkami měla povolení zajišťovat rituální porážky během muslimského svátku oběti, čímž byl kompenzován nedostatek kapacity na schválených jatkách z důvodu vysoké poptávky během tohoto období.
- 15 Po dohodě s muslimskou komunitou zveřejňoval federální úřad pro veřejné zdraví, bezpečnost potravinového řetězce a životního prostředí až do roku 2013 „příručku“ k organizaci muslimského svátku oběti, který obsahoval doporučení pro zřizování a provozování dočasných zařízení pro porážku.
- 16 V návaznosti na šestou státní reformu byla pravomoc v oblasti dobrých životních podmínek zvířat převedena od 1. července 2014 na regiony. Za účelem řízení organizace muslimského svátku oběti v roce 2014 tak region Flandry přijal na svém území příručku podobnou federální příručce z roku 2013, která uváděla, že dočasná zařízení pro porážku mohou být schválena individuálním rozhodnutím odpovědného ministra na dobu určitou za podmínky, že je zjištěna nedostatečná kapacita pro porážení na schválených jatkách v rozumné vzdálenosti a že splňují řadu požadavků na vybavení a provoz.
- 17 Dne 12. září 2014 nicméně ministr regionu Flandry oznámil, že od roku 2015 nebude vydávat povolení pro dočasná zařízení, v nichž lze provádět rituální porážky zvířat během svátku oběti, jelikož takové povolení podle něj není v souladu s nařízením č. 1099/2009, a to konkrétně s pravidlem zakotveným v čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení ve spojení s jeho čl. 2 písm. k), podle něhož mohou být zvířata, která jsou porážena zvláštním způsobem vyžadovaným náboženskými obřady, porážena bez omráčení pouze na jatkách splňujících podmínky stanovené v nařízení č. 853/2004.
- 18 Uvedený ministr dne 4. června 2015 zaslal starostům vlámských měst a obcí oběžník, kterým je informoval o tom, že od roku 2015 musí být všechny porážky zvířat bez omráčení včetně rituálních porážek v rámci svátku oběti prováděny pouze na schválených jatkách splňujících podmínky stanovené v nařízení č. 853/2004 (dále jen „sporný oběžník“).

- 19 Vlámský regionální ministr odkázal zejména na dokument Generálního ředitelství (GR) Evropské komise pro „Zdraví a bezpečnost potravin“ ze dne 30. července 2015, nazvaný „Audit provedený v Belgii ve dnech 24. listopadu až 3. prosince 2014 s cílem zhodnotit kontroly dobrých životních podmínek zvířat při porážce a souvisejících činnostech“ [(DG (SANTE) 2014–7059)]. V tomto dokumentu se totiž uvádělo, že „usmrcování zvířat bez předchozího omráčení během náboženských obřadů mimo jatka je v rozporu s nařízením [č. 1099/2009]“.
- 20 V této souvislosti se žalobci v původním řízení obrátili dne 5. února 2016 na Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (nizozemskojazyčný soud prvního stupně v Bruselu, Belgie).
- 21 Žalobci zpochybňují aplikovatelnost nařízení č. 1099/2009 na rituální porážky z důvodu, že jeho čl. 1 odst. 3 písm. a) bod iii) vylučuje z působnosti tohoto předpisu porážky zvířat při „kulturních nebo sportovních událostech“. Žalobci podpůrně zpochybňují platnost pravidla stanoveného v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení, a to jednak z toho důvodu, že podle nich porušuje svobodu náboženského vyznání, která je chráněna článkem 10 Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina“) a článkem 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsané v Římě dne 4. listopadu 1950 (dále jen „EÚLP“), a jednak z důvodu, že nerespektuje belgické zvyklosti týkající se náboženských obřadů během svátku oběti chráněné článkem 13 SFEU.
- 22 Předkládající soud nejprve poznamenal, že rituální porážky v rámci svátku oběti spadají do působnosti nařízení č. 1099/2009, neboť tato praktika spadá pod pojem „náboženský obřad“ ve smyslu čl. 2 písm. g) tohoto nařízení, a platí pro ni tedy pravidlo uvedené v čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení.
- 23 Uvedený soud se nicméně domnívá, že tím, že sporný oběžník provádí pravidlo stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s jeho čl. 2 písm. k), omezuje právo na svobodu náboženského vyznání a porušuje belgické zvyklosti týkající se náboženských obřadů. Tento oběžník totiž podle něj ukládá praktikujícím muslimům povinnost provádět rituální porážky během svátku oběti na schválených jatkách splňujících technické požadavky na konstrukci, uspořádání a vybavení stanovené v nařízení č. 853/2004. Na území regionu Flandry však jatek splňujících tyto požadavky nebylo takové množství, aby byla uspokojena zvýšená poptávka po halal masu, k níž obecně dochází během svátku oběti. Povinnost provádět rituální porážky na schválených jatkách tak podle něj mnoha praktikujícím muslimům bránila v tom, aby splnili náboženskou povinnost porazit či nechat porazit během prvního dne svátku zvíře v souladu s pravidly obřadu.
- 24 Předkládající soud dále uvádí, že toto omezení není relevantní ani přiměřené s ohledem na legitimní cíle spočívající v ochraně dobrých životních podmínek zvířat a ochraně veřejného zdraví, které sleduje. Dočasná místa pro porážku schválená v letech 1998 až 2014 totiž podle něj byla s to zajistit v dostatečné míře, aby zvířata netrpěla a nebylo ohroženo veřejné zdraví. Přeměna těchto dočasných míst pro porážku na jatka splňující technické požadavky na konstrukci, uspořádání a vybavení podle nařízení č. 853/2004 by si navíc vyžádala velmi vysoké finanční investice, které by byly nepřiměřené vzhledem k tomu, že se na nich rituální porážky provádí pouze přechodně.
- 25 Na základě těchto konstatování má předkládající soud pochybnosti o platnosti čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení.
- 26 Za těchto okolností se Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel (nizozemskojazyčný soud prvního stupně v Bruselu) rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku:

„Je článek 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení [č. 1099/2009] neplatný z důvodu rozporu s článkem 9 [EÚLP], článkem 10 [Listiny] nebo s článkem 13 [SFEU], když stanoví, že zvířata mohou být porážena zvláštním způsobem vyžadovaným náboženskými obřady bez omráčení pouze tehdy, probíhá-li tato porážka na jatkách, na které se vztahuje oblast působnosti nařízení [č. 853/2004], byť v regionu Flandry nemají tato jatka dostatečnou kapacitu, aby uspokojila každoroční poptávku po

rituální porážce neomračovaných zvířat v souvislosti s muslimským svátkem oběti, a náklady spojené s úpravou dočasných zařízení pro porážku, která jsou schválena a kontrolována příslušnými orgány, na jatka spadající do působnosti nařízení [č. 853/2004], se nejeví jako přiměřené pro účely dosažení cílů sledovaných v oblasti dobrých životních podmínek zvířat a veřejného zdraví?“

K předběžné otázce

K přípustnosti

- 27 Region Flandry, nizozemská vláda a vláda Spojeného království, jakož i Rada Evropské unie a Evropská komise namítají, že předběžná otázka je nepřijatelná.
- 28 Region Flandry a vláda Spojeného království popírají relevantnost této otázky z důvodu její formulace. Tvrdí, že případné omezení práva na svobodu náboženského vyznání by mohlo případně pramenit pouze z nařízení č. 853/2004, které stanoví podmínky pro schvalování jatek, na nichž mají být podle sporného oběžníku prováděny rituální porážky během svátku oběti. Uvedená otázka tedy podle nich nemá vztah ke sporu v původním řízení, neboť se netýká platnosti nařízení č. 853/2004, nýbrž čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení.
- 29 Region Flandry, nizozemská vláda a vláda Spojeného království, jakož i Rada a Komise mají navíc pochybnosti o užitečnosti předběžné otázky. Tvrdí konkrétně, že tato otázka má vnitrostátní skutkový základ nesouvisející s nařízením č. 1099/2009, takže nemůže mít vliv na jeho platnost. Problém, který stojí na počátku sporu ve věci v původním řízení, totiž vznikl pouze kvůli nedostatečné kapacitě schválených jatek v regionu Flandry, která nebyla s to čelit poptávce během svátku oběti, a z důvodu vysoké finanční investice, která by byla nutná k přeměně dočasných míst pro porážku na jatka splňující požadavky stanovené nařízením č. 853/2004.
- 30 V tomto ohledu je třeba nejprve uvést, že je věcí pouze vnitrostátního soudu, který rozhoduje spor a který musí nést odpovědnost za přijaté soudní rozhodnutí, posoudit s ohledem na zvláštnosti věci jak nezbytnost rozhodnutí o předběžné otázce pro vydání jeho rozsudku, tak i relevanci otázky, kterou klade Soudnímu dvoru. Jestliže se tedy položená otázka týká výkladu nebo platnosti normy unijního práva, je Soudní dvůr v zásadě povinen rozhodnout (rozsudky ze dne 16. června 2015, Gauweiler a další C-62/14, EU:C:2015:400, bod 24, a ze dne 4. května 2016, Pillbox 38, C-477/14, EU:C:2016:324, bod 15).
- 31 Z toho vyplývá, že na předběžnou otázku týkající se unijního práva se vztahuje domněnka relevance. Soudní dvůr smí rozhodnutí o takové otázce odmítnout pouze tehdy, pokud je zjevné, že žádaný výklad nebo žádané posouzení platnosti unijní normy nemá žádný vztah k realitě nebo předmětu sporu v původním řízení, jestliže se jedná o hypotetický problém nebo také pokud Soudní dvůr nedisponuje skutkovými nebo právními poznatky nezbytnými pro užitečnou odpověď na otázky, které jsou mu položeny (rozsudek ze dne 16. června 2015, Gauweiler a další C-62/14, EU:C:2015:400, bod 25).
- 32 Pokud jde v tomto případě nejprve o argument o irelevantnosti předběžné otázky pro účely vyřešení sporu v původním řízení, je třeba uvést, že podmínky pro schválení jatek, které musí být sporného oběžníku splněny od roku 2015 pro účely rituální porážky během svátku oběti, stanoví nařízení č. 853/2004. Ze spisu předloženého Soudnímu dvoru je však zřejmé, že tento oběžník byl přijat na základě zvláštního pravidla stanoveného v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení, které ukládá povinnost provádět rituální porážky na schválených jatkách splňující technické požadavky stanovené nařízením č. 853/2004.

- 33 Za těchto podmínek má otázka položená předkládajícím soudem zjevně vztah k realitě a předmětu sporu v původním řízení v rozsahu, v němž se týká platnosti čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení, a je tudíž relevantní pro účely jeho vyřešení.
- 34 Pokud jde dále o argument, že je tato otázka neúčinná, jelikož se zakládá na vnitrostátních skutkových okolnostech, které nemají nic společného s případnou neplatností nařízení č. 1099/2009, je třeba uvést, že tento argument je třeba analyzovat, jak zdůraznil generální advokát v bodech 39 až 42 svého stanoviska, v rámci posouzení opodstatněnosti této žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce.
- 35 Účelem tohoto argumentu totiž ve skutečnosti je zpochybnit možnost prohlásit za neplatné s ohledem na primární unijní právo, a sice ustanovení Listiny a Smlouvy o FEU, pravidlo stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) uvedeného nařízení na základě toho, že povinnost provádět rituální porážky na schválených jatkách vyplývající z tohoto pravidla neomezuje sama o sobě výkon svobody náboženského vyznání a vnitrostátní zvyklosti týkající se náboženských obřadů.
- 36 Z výše uvedeného vyplývá, že položená otázka je přípustná.

K věci samé

- 37 Předkládající soud žádá Soudní dvůr, aby posoudil platnost čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení s ohledem na článek 10 Listiny, článek 9 EÚLP, jakož i článek 13 SFEU v rozsahu, v němž uvedená ustanovení nařízení č. 1099/2009 ukládají povinnost provádět rituální porážku při oslavách muslimského svátku oběti na schválených jatkách splňujících technické požadavky stanovené nařízením č. 853/2004.

K platnosti čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení z hlediska článku 10 Listiny a článku 9 EÚLP

- 38 Úvodem je třeba připomenout, že Unie je unií práva, v níž akty jejích orgánů podléhají přezkumu jejich souladu zejména se Smlouvami, obecnými právními zásadami a základními právy (viz rozsudek ze dne 6. října 2015, Schrems, C-362/14, EU:C:2015:650, bod 60 a citovaná judikatura).
- 39 Pokud jde nejprve o právo na svobodu náboženského vyznání zmiňované v předběžné otázce, předkládající soud poukazuje na ochranu poskytovanou jak článkem 10 Listiny, tak článkem 9 EÚLP.
- 40 V tomto ohledu je třeba připomenout, že čl. 6 odst. 3 SEU sice potvrzuje, že základní práva, která jsou přiznaná EÚLP, jsou součástí unijního práva jakožto obecné zásady a čl. 52 odst. 3 Listiny stanoví, že v ní obsažená práva odpovídající právům zaručeným EÚLP mají stejný smysl a stejný rozsah, jaký jim přikládá uvedená Úmluva, avšak tato Úmluva není právním nástrojem formálně začleněným do unijního právního řádu, dokud k ní Unie nepřistoupí (rozsudky ze dne 26. února 2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105, bod 44, jakož i ze dne 3. září 2015, Inuit Tapiriit Kanatami a další v. Komise, C-398/13 P, EU:C:2015:535, bod 45).
- 41 Platnost čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 odst. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009 musí být tedy posouzena s ohledem na článek 10 Listiny (obdobně viz rozsudek ze dne 15. února 2016, N., C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, bod 46 a citovaná judikatura).
- 42 Dále je třeba ověřit, zda zvláštní metody porážky stanovené náboženským obřadem ve smyslu čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 spadají do působnosti čl. 10 odst. 1 Listiny.

- 43 V tomto ohledu je třeba připomenout, že podle judikatury Soudního dvora zahrnuje právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání chráněné čl. 10 odst. 1 Listiny mimo jiné svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním různých obřadů (v tomto smyslu viz rozsudky ze dne 14. března 2017, *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, bod 27, jakož i ze dne 14. března 2017, *Bouagnaoui a ADDH*, C-188/15, EU:C:2017:204, bod 29).
- 44 Dále je třeba uvést, že Listina chápe pojem „náboženství“ v uvedeném článku široce s tím, že zahrnuje jak *forum internum*, tedy vyznání jako takové, tak *forum externum*, tedy veřejné projevy tohoto vyznání (v tomto smyslu rozsudky ze dne 14. března 2017, *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, bod 28, jakož i ze dne 14. března 2017, *Bouagnaoui a ADDH*, C-188/15, EU:C:2017:204, bod 30).
- 45 Z toho vyplývá, že zvláštní metody porážky stanovené náboženským obřadem ve smyslu čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 spadají do působnosti čl. 10 odst. 1 Listiny (obdobně viz rozsudek ESLP ze dne 27. června 2000, *Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Francie*, CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, bod 74).
- 46 Konečně je třeba ověřit, zda se na rituální porážku dotčenou v původním řízení skutečně vztahuje pravidlo stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009, jak tvrdí předkládající soud.
- 47 V tomto ohledu je třeba zdůraznit, že pojem „náboženský obřad“ uvedený v tomto ustanovení je definován v čl. 2 písm. g) nařízení č. 1099/2009 jako „řada úkonů souvisejících s porážkou zvířat a stanovených některým náboženstvím“.
- 48 V bodech 11 a 12 tohoto rozsudku přitom bylo uvedeno, že podle žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce jsou rituální porážky dotčené ve věci v původním řízení obřadem, který každoročně provádí značný počet praktikujících muslimů v Belgii, aby dodrželi zvláštní náboženské pravidlo, který jim nařizuje porazit či nechat porazit bez omrácení zvíře, jehož maso pak sní zčásti rodina a zčásti je rozdáno potřebným, sousedům a členům širší rodiny.
- 49 Z toho plyne, že uvedená porážka skutečně spadá pod pojem „náboženský obřad“ ve smyslu čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009. Vztahuje se na ni tudíž i čl. 10 odst. 1 Listiny.
- 50 Jak uvádí generální advokát v bodech 51 až 58 svého stanoviska, takový závěr nelze zpochybnit poukazem na teologickou debatu mezi různými názorovými proudy v rámci muslimské komunity týkající se toho, zda je povinnost porazit zvíře při svátku oběti bez omrácení absolutní či nikoli a zda existují alternativní řešení v případě, že takovou povinnost nelze splnit, na což poukázala ve svých písemných vyjádřeních a na jednání GAIA.
- 51 To, že na tuto otázku existují rozdílné teologické názory, samo o sobě nestačí k tomu, aby rituální porážka popsaná předkládajícím soudem v žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce nebyla kvalifikována jako „náboženský obřad“.
- 52 Po těchto úvodních poznámkách je třeba zkoumat, zda pravidlo stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení omezuje svobodu náboženského vyznání zaručenou článkem 10 Listiny.
- 53 Článek 4 odst. 1 nařízení č. 1099/2009 stanoví obecnou zásadu, podle níž se v Unii „zvířata [...] usmrcují pouze po omrácení“. Odstavec 4 tohoto článku stanoví, že u zvířat, která jsou porážena zvláštním způsobem vyžadovaným takovými náboženskými obřady, jako jsou náboženské obřady spojené s rituální porážkou během svátku oběti, „se požadavky odstavce 1 neuplatňují, pokud k této porážce dochází na jatkách“.

- 54 Co se týče čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, toto ustanovení definuje pojem „jatká“ pro účely tohoto nařízení jako „zařízení určené k porážení suchozemských zvířat, které spadá do oblasti působnosti [nařízení č. 853/2004]“.
- 55 Jak vyplývá z výkladu čl. 4 odst. 1 a 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) uvedeného nařízení, rituální porážka bez omračení je v Unii povolena v rámci výjimky za předpokladu, že taková porážka probíhá v zařízení, které k tomu získalo souhlas od příslušných vnitrostátních orgánů a splňuje pro tyto účely technické požadavky na konstrukci, uspořádání a vybavení stanovené v nařízení č. 853/2004.
- 56 V tomto ohledu je třeba uvést, že výjimka stanovená v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 nezakazuje rituální porážky zvířat v Unii, ale právě naopak konkretizuje povinnost unijního normotvůrce umožnit porážky zvířat bez omračení v zájmu zajistit skutečný výkon svobody náboženského vyznání pro praktikující muslimy během svátku oběti.
- 57 Takový výklad potvrzuje bod 18 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, který jasně uvádí, že toto nařízení stanoví výslovnou výjimku z povinnosti omračovat zvířata před porážkou právě za účelem zajištění respektování svobody náboženského vyznání a práva projevit náboženské vyznání nebo víru, prováděním úkonů a zachováváním obřadů, jak stanoví článek 10 Listiny.
- 58 V této souvislosti je třeba konstatovat, že čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení tím, že stanoví povinnost provádět rituální porážky na schválených jatkách v souladu s požadavky stanovenými v nařízení č. 853/2004, pouze organizuje a upravuje po technické stránce právo porážet zvířata bez omračení z náboženských důvodů.
- 59 Úprava technických požadavků přitom sama o sobě neomezuje výkon práva na svobodu náboženského vyznání pro praktikující muslimy.
- 60 Zaprvé je totiž třeba uvést, že čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení stanoví pro rituální porážky stejné technické podmínky, které platí v zásadě pro všechny porážky zvířat v rámci Unie bez ohledu na použité metody.
- 61 Jak uvedl generální advokát v bodě 78 svého stanoviska, povinnost využít schválená jatka splňující technické požadavky předepsané nařízením č. 853/2004 platí obecně a bez rozdílu pro všechny osoby provádějící porážky zvířat bez ohledu na určité náboženské vyznání, a uplatní se tedy bez rozdílu na všechny producenty masa v Unii.
- 62 Zadruhé je třeba upřesnit, že unijní normotvůrce stanovil takové technické podmínky ve snaze nalézt rovnováhu mezi zvláštními metodami porážky předepsanými náboženskými obřady a úpravou obsaženou v nařízeních č. 1099/2009 a č. 853/2004, pokud jde o ochranu dobrých životních podmínek zvířat při usmrcování a zdraví všech spotřebitelů masa.
- 63 Ochrana dobrých životních podmínek zvířat je totiž hlavním cílem, který nařízení č. 1099/2009 a zejména jeho čl. 4 odst. 4 sleduje, jak vyplývá ze samotného názvu tohoto nařízení a bodu 2 jeho odůvodnění.
- 64 Jak již Soudní dvůr uvedl, význam dobrých životních podmínek zvířat byl vyzdvihnut mimo jiné tím, že členské státy přijaly protokol (č. 33) o ochraně zvířat a jejich dobrých životních podmínkách připojený ke Smlouvě o ES, podle něhož Unie a členské státy musí při stanovování a provádění unijních politik brát plně v úvahu požadavky na dobré životní podmínky zvířat. (v tomto smyslu viz rozsudky ze dne 19. června 2008, *Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers a Andibel*, C-219/07, EU:C:2008:353, bod 27, jakož i ze dne 23. dubna 2015, *Zuchtvieh-Export*, C-424/13, EU:C:2015:259, bod 35).

- 65 V této souvislosti měl unijní zákonodárce za to, že porážky musí být prováděny na jatkách splňujících technické požadavky stanovené v nařízení č. 853/2004, aby zvířata usmrcovaná bez omráčení při rituálních porážkách nadměrně a zbytečně netrpěla. Jak totiž v podstatě uvádí body 43 a 44 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, pouze na takových jatkách lze tato zvířata odpovídajícím způsobem „jednotlivě a mechanicky znehyb[nit]“ tak, aby to odpovídalo „vědeckému a technickému pokroku“, a současně minimalizovat jejich utrpení.
- 66 Cíl spočívající v zajištění vysoké úrovně ochrany lidského zdraví pak unijního normotvůrce vedl k tomu, jak vyplývá z bodu 8 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, že na provozovatele potravinářských podniků přenesl odpovědnost za zajištění bezpečnosti potravin a zavedl povinnost porážet zvířata na jatkách splňujících technické požadavky na konstrukci, uspořádání a vybavení uvedené konkrétně v příloze III nařízení č. 853/2004.
- 67 Jak uvedl generální advokát v bodech 64 a 65 svého stanoviska, přijetím uvedeného nařízení hodlal unijní normotvůrce zajistit výslovně v souladu s bodem 2 odůvodnění tohoto nařízení, aby byly všechny potraviny živočišného původu bez ohledu na použitý způsob porážky vyráběny a uváděny na trh v souladu s přísnými normami, které zajistí dodržování hygieny a bezpečnosti potravin a zabrání tak poškození lidského zdraví.
- 68 Z výše uvedeného vyplývá, že pravidlo stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení neomezuje samo o sobě právo praktikujících muslimů na svobodu náboženského vyznání během svátku oběti chráněné článkem 10 Listiny.
- 69 Předkládající soud však má za to, že povinnosti plynoucí z tohoto pravidla mohou na území regionu Flandry mnoha praktikujícím muslimům bránit v rituální porážce zvířat a omezit tím jejich právo na svobodu náboženského vyznání.
- 70 Toto konstatování podle všeho souvisí s tím, že schválená jatka splňující požadavky nařízení č. 853/2004, která se nachází na území regionu Flandry, nemají dostatečnou kapacitu, aby uspokojila zvýšenou poptávku po halal mase během svátku oběti. Zřízení nových schválených jatek či přeměna dočasných míst pro porážku provozovaných až do roku 2014 by přitom podle něj bylo pro muslimskou komunitu příliš finančně náročné. Vzhledem k dočasnosti rituálních porážek není taková finanční investice účelná ani z hlediska cíle spočívajícího v zabránění nadměrnému či zbytečnému utrpení zvířat či poskytnutí větších záruk v oblasti veřejného zdraví. Může se rovněž jevit jako nepřiměřená v poměru k přínosu, jaký má ochrana dobrých životních podmínek zvířat a veřejného zdraví.
- 71 V tomto ohledu je třeba bez dalšího připomenout, že podle ustálené judikatury Soudního dvora musí být platnost unijního aktu posuzována podle skutkových a právních okolností existujících k datu, kdy byl akt přijat. Pokud má unijní normotvůrce posoudit budoucí účinky přijímané právní úpravy, třebaže její účinky nemohou být s přesností předvídané, může být jeho posouzení kritizováno pouze tehdy, jeví-li se jako zjevně nesprávné vzhledem ke skutečnostem, o kterých věděl v okamžiku přijetí dotčené právní úpravy (viz zejména rozsudek ze dne 17. října 2013, Schaible, C-101/12, EU:C:2013:661, bod 50, a ze dne 9. června 2016, Pesce a další, C-78/16 a C-79/16, EU:C:2016:428, bod 50).
- 72 Platnost ustanovení unijního práva se tedy posuzuje s ohledem na znaky tohoto ustanovení a nikoli s ohledem na konkrétní okolnosti dané věci (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 28. července 2016, Ordre des barreaux francophones et germanophone a další, C-543/14, EU:C:2016:605, bod 29).
- 73 V projednávaném případě přitom ze spisu předloženého Soudnímu dvoru vyplývá, že problém naznačený předkládajícím soudem, který je zmíněn v bodě 70 tohoto rozsudku, se týká pouze omezeného počtu obcí regionu Flandry. Tato otázka tedy není neoddelitelně spjata s uplatňováním pravidla stanoveného v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení v celé Unii.

- 74 To, že by aplikace čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení mohla omezit svobodu provádět rituální porážky v jednom regionu jednoho členského státu, nemůže mít vliv na platnost tohoto ustanovení z hlediska článku 10 Listiny. Nařízení č. 1099/2009 platí ve všech členských státech, a proto musí být jeho platnost zkoumána nikoli s ohledem na zvláštní situaci jednoho členského státu, ale na situaci všech členských států Unie (obdobně viz rozsudek ze dne 4. května 2016, *Polsko v. Parlament a Rada*, C-358/14, EU:C:2016:323, bod 103 a citovaná judikatura).
- 75 Podle informací obsažených ve spise předloženém Soudnímu dvoru navíc případné vyšší náklady zmiňované předkládajícím soudem nebyly překážkou k tomu, aby byla zřízena dvě dočasná místa pro porážku v regionu Flandry splňující požadavky stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení v průběhu roku 2015 a tři taková místa v průběhu roku 2016.
- 76 Otázka případných vyšších nákladů je navíc čistě vnitrostátním problémem.
- 77 Potřeba zřídit nová jatka splňující požadavky stanovené v nařízení č. 853/2004 spolu s rizikem, že to bude pro muslimskou komunitu znamenat případné větší náklady, totiž vznikla pouze na základě údajné nedostatečné kapacity schválených jatek nacházejících se na území regionu Flandry.
- 78 Takový jednorázový kapacitní problém na území jednoho regionu jednoho členského státu související se zvýšenou poptávkou po rituálních porážkách během několika dní u příležitosti oslav svátku oběti proto nastal v důsledku souběhu vnitrostátních okolností, které nemohou mít vliv na platnost čl. 4 odst. 4 uvedeného nařízení ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení.
- 79 Z výše uvedeného vyplývá, že pochybnosti předkládajícího soudu o možném zásahu do svobody náboženského vyznání v důsledku nepřiměřené finanční zátěže, kterou údajně musí nést dotčené muslimské komunity, nejsou opodstatněné a nemohou vyvrátit závěr uvedený v bodě 68 tohoto rozsudku, podle něhož pravidlo stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení samo o sobě neomezuje právo muslimů na svobodu náboženského vyznání zaručené článkem 10 Listiny.
- 80 Z výše uvedeného vyplývá, že čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení neodhalil žádnou skutečnost, kterou by mohla být dotčena jeho platnost z hlediska článku 10 Listiny.

K platnosti čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení z hlediska článku 13 SFEU

- 81 Pokud jde o posouzení platnosti čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení z hlediska článku 13 SFEU, posledně jmenovaný článek stanoví, že Unie a členské státy berou plně v úvahu požadavky na dobré životní podmínky zvířat, přičemž zohlední „právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím“.
- 82 V tomto ohledu je však třeba konstatovat, jak činí i Komise ve svých písemných vyjádřeních, že v projednávaném případě ze spisu předloženého Soudnímu dvoru jasně nevyplývá, jaké právní a správní předpisy nebo belgické zvyklosti mají být dotčeny článkem 13 SFEU, pokud jde o náboženské obřady v rámci svátku oběti. Belgické právní předpisy platné v době podání žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce totiž stanoví, že rituální porážky musí být povinně prováděny na schválených jatkách splňujících požadavky stanovené v nařízení č. 853/2004. Jediná ustanovení vnitrostátního práva upravující náboženské obřady, která tedy mohou být dotčena uplatněním pravidla uvedeného v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení, byla obsažena v předpisech platných do 4. června 2015, kdy byl přijat sporný oběžník.

- 83 I kdyby bylo třeba mít za to, že předkládající soud odkazuje na tato ustanovení vnitrostátního práva, nic to nemění na tom, že v důsledku konstatování, že pravidlo vyplývající z čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení neomezuje právo muslimů na svobodu náboženského vyznání zaručené článkem 10 Listiny, nelze na základě informací předložených Soudnímu dvoru dospět k závěru, že je uvedený čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve spojení s čl. 2 písm. k) tohoto nařízení neplatný – ze stejných důvodů, jako byly uvedeny v bodech 56 až 80 tohoto rozsudku – z hlediska článku 13 SFEU.
- 84 Z výše uvedeného vyplývá, že na předběžnou otázku je třeba odpovědět tak, že přezkum předběžné otázky neodhalil žádnou skutečnost, kterou by mohla být dotčena platnost čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení 1099/2009 z hlediska článku 10 Listiny základních práv a svobod Evropské unie a z hlediska článku 13 SFEU.

K nákladům řízení

- 85 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (velký senát) rozhodl takto:

Přezkum předběžné otázky neodhalil žádnou skutečnost, kterou by mohla být dotčena platnost čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování ve světle práva na svobodu náboženského vyznání z hlediska článku 10 Listiny základních práv a svobod Evropské unie a z hlediska článku 13 SFEU.

Podpisy.